

Trycket måste komma från folket om det ska bli verkliga förändringar i Kina. Det säger Liu Xiaobo, årets mottagare av Nobels fredspris. Vid ceremonin i Oslo den 10 december kommer han inte vara på plats för att ta emot priset. 2008 greps han och den 11 februari i år fastställde en appellationsdomstol domen mot Liu Xiaobo på elva års fängelse för »omstörtande verksamhet«. Den här intervjun gjordes sommaren 2008 medan Liu Xiaobo ännu var en fri man.

Text: Thomas Aue Sobol



Ofrihet kan inte vara för evigt



Med fast hand skrev Liu Xiaobo tre kinesiska tecken på restaurangens servett. Det var strax före OS i Kina 2008 och Liu skrev ett uttryck från sportens värld; *Ca Bian qiu – An edge ball*, eller i överförd betydelse: att gå fram till kanten.

Årets mottagare av Nobels fredspris ville illustrera den balansgång kinesiska systemkritiker måste gå; att verkligen utmana och pressa regimen samtidigt som man undviker att göra det så radikalt att de fängslas och därmed hamnar utanför spelet.

Några månader efter mitt möte med Liu sommaren 2008 gick han inte bara nära kanten, han gick markant över den. Liu var en av upphovsmännen bakom Charta 08,

ett manifest som kräver yttrandefrihet och flerpartival i den kommunistiska diktaturen.

I dag har cirka 12 000 personer undertecknat manifestet, som offentliggjordes den 10 december 2008. Redan den 8 december 2008 greps den tidigare universitetsprofessorn med den blida yttre framtoningen. Domen som föll 25 december 2009 blev hård: elva års fängelse för »omstörtande verksamhet«.

– Myndigheterna kan ingripa när som helst. Det är mycket lätt för dem att gripa en om de anser att man gått över linjen, slog Liu Xiaobo fast den eftermiddagen på restaurangen i ett av Pekings universitetskvarter.

Han förklarade att lagstiftningen om vad man må säga eller skriva är mycket grumlig – ett sätt för de styrande att skapa osäkerhet och fruktan.

»Direkt kritik av kommunistpartiet accepteras inte.«

– Men det är viktigt att vi är modiga nog att konstant försöka flytta gränsen för vad man får göra, fortsatte han.

Jag var i Kina för att söka upp de människor som har haft de ledande rollerna vid händelserna på Himmelska fridens torg 1989. Liu Xiaobo var en av dem.

När han i oktober av sin fru fick besked om att han fått Nobels fredspris 2010 så dedikerade han priset till »de förlorade själarna« från massakern 4 juni 1989. Hundratals, kanske tusentals, studenter och andra demonstranter dödades när demokratiörelsen krossades.

Det följande är ett utdrag av vad den blivande nobelpristagaren sade den dag jag träffade honom i Peking 2008. Det handlade om yttrandefrihetens villkor och möjligheterna till demokratiska reformer i Kina.

Peking sommaren 2008. Liu Xiaobo bor i en trevånings betongbyggnad i utkanten av Peking. Sedan jag fått tag i honom genom porttelefonen stämmer vi möte på en närliggande restaurang. Liu är lugn och talar öppet och högt om sina mål.

Systemkritikern är upprörd över att Kina har svikit sina löften när Peking tilldelades arrangörsskapet för sommar-OS.

– När Peking 2001 fick OS lovade Kina förbättringar när det gäller mänskliga rättigheter, men man har fortsatt arrestera och fängsla författare, kritiker och journalister och det har bara blivit värre och värre. Trots att allas ögon är riktade mot Kina har det inte haft någon positiv effekt, säger Liu.

Han räknar upp ämnen som det är förbjudet att debattera eller skriva om: diskussioner i väst om bojkott av OS, tvångsflyttningar och vräkningar i samband med OS, korruption och striden om Tibet. Därmed har OS blivit en del av händelser som inte får beröras.

– Det finns flera händelser under de senaste 60 åren som är tabu och som man inte kan prata eller skriva kritiskt om, förklarar han. Det gäller speciellt anti-högerkampanjen 1957, Kulturrevolutionen och självklart händelserna på Himmelska fridens torg 1989. Så nu också OS.

Så fortsätter han med att beskriva gränserna för yttrandefriheten i Kina:

– Man kan inte skriva om namngivna högt uppsatta politiska kadrer eller medlemmar av kommunistpartiet. Direkt kritik av kommunistpartiet. Direkt kritik av kommunistpartiet accepteras inte, det är inte tillåtet att utmana styrets legitimitet.

I väst har censuren sällan önskad effekt – medierna fokuserar ändå på människorättskränkningar. Har censuren ändå haft avsedd effekt inåt? Har ledningen lyckats med att hålla kritiska historier borta?

– Det är svårt att säga, svarar Liu Xiaobo. Man har slagit ned på en massa kritik och många har blivit fängslade, men samtidigt är det också en positiv utveckling. Det är åtskilliga kinesiska journalister, som från 2001 och fram tills nu, hela tiden har testat gränserna för hur långt man gå. Det är speciellt tidningar i södra Kina och några magasin här i Peking som utmanar. Det har till exempel varit tabu under alla år att skriva om Zhao Ziyang.

Zhao Ziyang var premiärminister 1980–87 och blev generalsekreterare

»De tänker mest på sig själva, på vilket jobb de ska få och hur mycket pengar de kan tjäna.«

bildtext

i kommunistpartiet 1987. Han sågs som en reformvän och bad om ursäkt till de protesterande studenterna på Himmelska fridens torg våren 1989 för att han inte kunde göra mer. När protesterna hade krossats rensades han ut och sattes i husarrest i 16 år fram till sin död 2005.

– De senaste åren har det varit fem stora artiklar om hans politik och tankar. Det är ett mycket positivt steg, säger Liu Xiaobo.

Sedan 2001 har åtskilliga andra försökt att skjuta fram gränserna för yttrandefriheten genom att skriva om sjukdomen Sars och våld från polisen men det har ofta slutat med långa fängelsedomar. Våren 2008 blev aktivisten Hu Jia, känd för sin kamp för miljö och hivsmittade, dömd till tre och ett halvt års fängelse. Och frilansjournalisten Lü Gengsong fick fem års fängelse efter att ha skrivit om korruption.

En del av de gränsöverskridande kritikerna är bloggare på internet. Liu Xiaobo menar att internet har skapat helt nya villkor för att påverka regimen:

– Tidigare var det bara journalister som kunde komma ut med något, nu kan vanliga kineser komma med alla former av uttalanden. Självklart finns det begränsningar, men ledningen kan inte stänga ner allting. Det är omöjligt.

När jag träffar Liu Xiaobo 2008 upp-

ger World Association of Newspapers att 50 cyberdissidenter sitter i fängelse.

Massakern vid Himmelska fridens torg 1989 har varit helt avgörande för Liu Xiaobos systemkritik de senaste årtiondena. Liu är filosofie doktor i litteraturvetenskap och på 1980-talet undervisade han studenter på universitetet. När protesterna började på våren 1989 skyndade han hem från USA där han befann sig.

– Om vi inte ansluter oss till studenterna och möter samma faror som de gör har vi ingen rätt att tala, proklamerade han.

Liu ville göra upp med klassamhället och de intellektuella feghet. Tillsammans med tre andra aktivister inledde han en hungerstrejk som återupplivade de ungas protester. När soldaterna ryckte närmare torget upptäckte Liu att en studenterna hade beväpnat sig med ett halvautomatiskt gevär. Liu slog sönder vapnet mot monumentet för Folkets hjälte. Liu och studenterna trodde inte att soldaterna skulle skjuta skarpt mot demonstranterna.

Så såg de sina kamraters blod flyta från bröst och huvuden och ropade »Vems armé är ni?« till soldaterna i folkets befrielsearmé.

Efter regimen blodiga krossande av demokratiörelsen tillbringade Liu ett och ett halvt år i den ökända Qing-



➤ heng-fängelset för politiska fångar. 2005 fängslades han igen, denna gång för att han manat till en uppgörelse med ledningens förbrytelser 1989. Ett år senare krävde Liu att dåvarande presidenten Jiang Zemin skulle ställas inför riksrett. Regimens svar blev tre år i omskolningsläger.

Studenterna 1989 inspirerades av västliga demokratiska ideal. I dag är många mer kritiska mot väst.

Vad har hänt?

– Studenterna i slutet av 1980-talet var alla födda under Mao Zedongs styre. På den tiden var förhållandena hårda. Man hade inte tillräckligt med mat och det var verkligen ett hårt liv. 1989 hade stora förändringar påbörjats och de studerande talade om frihet och var upptagna av vad som hände i Väst. Eftersom de själva upplevt fattigdomen hade de bevarat en social ansvarskänsla. De ville ut och göra något gott för sitt land och sitt folk, förklarar Liu.

Han anser att det är en kontrast mot dagens unga kineser:

– De som är födda på 1980-talet har inte upplevt de hårda villkoren. De tänker mest på sig själva, på vilket jobb de ska få och hur mycket pengar de kan tjäna.

Liu anser att det hänger ihop med ettbarnspolitiken. Den ger inget utrymme för att unga människor slår sig fria eller sätter något på spel genom politisk aktivism.

– I stort sett alla som läser på universiteten är enda barnet i familjen. Därför har de ett mycket stort försörjningsansvar för mor, far och deras föräldrar. Det finns inte utrymme att tänka på annat än deras familjer och dem själva, förklarar han.

Efter massakern 1989 ingick Kinas dåvarande ledare Deng Xiaoping ett kontrakt med folket om ekonomisk frihet i utbyte mot att kraven på politisk frihet gavs upp. Liu Xiaobo poängterar att det ökade välståndet de senaste årtiondena knappast har ökat folks lust att protestera mot regimen.

Om de unga är upptagna av rikedom och att försörja familjen har alltså kommunistpartiet ett långt liv framför sig, bara partiet är i stånd att hela tiden öka välståndet?

– Ja, om det går. Men när ekonomin som växt kraftigt de senaste 30 åren når en mättnadnivå så kommer frustrationen att växa. Då kommer folk vända sig mot den politiska ofriheten.

»Partiet har tappat ansiktet.«

I längden kan kommunistpartiet inte sitta kvar vid makten utan att politiska reformer genomförs.

Vilka politiska reformer talar du om?

– Det är otroligt många saker man kan börja med. En möjlighet är att avlägsna det organ av partifolk som sitter över domstolarna. Då kan en medborgare få en reell chans att lagföra staten. En annan möjlighet är att ge några medier större frihet att publicera kritiska historier. På det sättet kan man öppna upp för några ventiler som kan ge diskussioner. En tredje möjlighet är att göra plats för fler folkvalda från provinserna i folkkongressen. Direkta demokratiska val skulle vara det sista steget.

Ser du några tecken på att den nuvarande ledningen vill genomföra dessa reformer?

– Det sker framsteg. När folkkongressen möttes i år (2008) valdes nya ledamöter som faktiskt är bönder och vanliga arbetare från fabriker. Vi vet inte hur stort antalet blir i framtiden men arbetarnas förhållanden har på det hela taget blivit förbättrade i lagstiftningen, bland annat när det gäller sjukförsäkring. Det är små steg, men positiva.

bildtext





Tror du att kommunistpartiets ledning gör samma analys som du:

»Om vi inte genomför politiska reformer så kommer vi till sist att störtas«?

– Det finns en del i partiet som tänker så, men absolut inte alla. 2006 hade Beijing Daily, en mycket konservativ tidning – en historia under rubriken »demokrati är bra«. Den högt uppsatte partimedlemmen Yu Keping skrev om alla goda sidor med demokrati, men också om problemen. Det var en överraskning för mig, speciellt att läsa artikeln i den tidningen. Självklart hade artikeln godkänts uppifrån men det visar att detta är något som faktiskt kan diskuteras.

Fast Liu Xiaobo påpekar att det självklart hade varit annorlunda om det hade varit han själv som skrivit artikeln. Han nämner ytterligare ett positivt exempel: 2007 skrev Xie Tao, 85-årig kommunistveteran och ledare från Folkets universitet att bara demokratisk socialism enligt skandinavisk modell kan rädda Kina.

Anser du själv att en västlig demokratisk modell kan fungera i Kina eller behövs en speciell kinesisk modell?

– Det vet jag helt enkelt inte, jag har ingen uppfattning om det. Vi önskar självklart demokrati, men vi har inte

bildtext

»Det är upp till folket att pressa på för förändringar.«

tänkt så långt som en konkret modell. **Vilken flygel är starkast i kommunistpartiet i dag? Är det den konservativa flygeln som segrade 1989 eller den flygel som vill diskutera demokratiska förändringar?**

– Det är svårt att jämföra 1989 med i dag. Den gången hände sakerna på allra högsta nivå. Deng Xiaoping och Zhao Ziyang var oense och det gick ut över Zhao Ziyang medan Deng Xiaoping valde att stödja den konservativa flygeln. De personer som i dag diskuterar reformer och demokratiska modeller är högt uppsatta, men inte så högt uppsatta. Partitoppen förhåller sig neutral i frågan, men självfallet följer de diskussionen.

Medan vi sitter på den kinesiska restaurangen, där det runda, roterande bordet hela tiden bjuder på nya rätter, så ringer Liu Xiaobos fru, Liu Xia, flera gånger. En och en halv timme har gått och hon är nervös för vart han har tagit vägen. Liu Xiaobo försöker att avrunda intervjun med en uppmaning till folket, som visar att han ändå inte har någon större tro på att kommunistpartiet frivilligt kommer att lämna makten.

– Historiskt sett kan vi se att när kommunistpartiet har backat så har det varit på grund av missnöje hos mas-

sorna, vilket ledningen har varit tvungen att ta allvarligt. Efter protester från bönder har man till exempel avskaffat jordbruksskatten och samma sak gäller den ökade insatsen mot korruption. Det är upp till folket att pressa på för förändringar. Ledarna kommer inte att göra det av sig själva, säger Liu.

Så återvänder han till Himmelska fridens torg 1989. Protesterna och massakern där har haft två avgörande och varaktiga konsekvenser, menar Liu:

– Den ena är att kommunistpartiet, efter att ha använt våld mot sin egen befolkning, har fått en enorm knäck i sin roll och sin makt. Långt färre kineser än 1989 litat i dag fullt och fast på partiet. Partiet har tappat ansiktet.

– Den andra konsekvensen är att det nu väcker långt större uppmärksamhet – också i Kina – när någon straffas för att ha kämpat för yttrandefriheten. Före 1989 kunde det passera obemärkt att någon dömdes till 16 års fängelse, men så är det inte längre. Därför är det också långt fler kineser som nu arbetar för mänskliga rättigheter och för folks personliga frihet.

Fotnot: Denna artikel har tidigare publicerats i danska tidning Information. Översättning från danska: Ulf B Andersson